

**СРЕДНОВЕКОВНАТА КНИЖЕВНА ТРАДИЦИЈА КАЈ ГРИГОР
ПРЛИЧЕВ**

Годинава се навраќаме доста често кон IX век, кога почнува епохалното дело на браќата просветители Кирил и Методиј. За нивната светла традиција што оставила видливи и трајни траги во Македонија, посебно не потсеќава 1100-годишнината од смртта на Методиј, чијшто јубилеј заслужно одекнува во сите словенски и несловенски земји. По овој повод, сакам посебно да нагласам дека оваа традиција не била заборавена и во XIX век. Напротив, во делото на Григор Прличев ќе најдеме на многу блиски и впечатливи контакти со старата традиција чии корени останале длабоко во Охрид и Охридско, каде што одамна процветала Охридската книжевна школа, преку директниот продолжувач на глаголското кирилometодиевско наследство — Климент Охридски. По повод овој јубилеј, дојде и идејата за поврзување и континуитет на минатите светли традиции со името и делото на охридскиот писател од XIX век Григор Прличев.

Григор Прличев основните поими за писменоста ги добива дома, од својот дедо, кој ја забележал остроумноста на овојот внук. Меѓутоа, Григор првин ќе го научи грчкиот алфавит, бидејќи грчкото писмо преовладува во Охрид во почетокот на XIX век. Откако малиот Григор ќе научи да чита, дедо му го испраќа на училиште. Во својата Автобиографија Григор се сеќава за училиштето: „Во училиштето, старо здание кај гробиштата, немаше ни столови ни клупи, само две долги и дебели греди“.¹ Изгледа од грчкиот учител Апотолемалиот Григор не научил многу за времето од двете учебни години. Учителот шиел кога ги испрашувал учениците. Тие му читале гласно делови од Октоихот, или од Псалтирот, или Орелојот. Овие книги биле основните учебници, кои главно се читале, без посебни толкувања на поглавјата. Било доволно тие добро да се прочитаат. Децата не учеле основни правила за убаво пишување, зашто често не знаеле да ги држат перата, свиткани на коленици и подгрбавени. Откако еден ден малиот Григор бил претепан од учителот, изутрината со

---

¹ Григор Прличев, Сердарот, Автобиографија, Мисла, Скопје, 1968, 38—40.

Октоихот побегнал кај учителот Стефан. Григор образложува дека новиот учител бил подобар певец во црквата, за што токму тогаш се полагало внимание: „Тогаш големо старање се полагаше за размножување на певците, на црквите, на Октоихот, на псалтирите. Оттука денес во Охрид се бројат десет главни цркви и безбројни мали црквици. Во едни цркви не можеш да преброиш повеќе од петина посетители и при сето тоа службите се вршат редовно. Грчкото духовенство му беше вдахнало на населението еден таков фанатизам, што речиси во секоја кука се наоѓаше Октоих или Псалтир. Оттука уште на 12 годишна врст јас го знаев наизуст Октоихот и редоследот на црковното пеење...“²

Во Охрид, во XIX век, грчкото духовенство со погрижува да ги снабди граѓаните со грчки печатени псалтири, октоиси, библии. Григор се секава и за распространетоста на еден апокрифен текст, кој Прличев веднаш го препишал. Неговата трудољубивост навистина била видлива и во ситуации кога не морал да изврши определени работи. Набргу Григор му станал учител на Стефан, кој служел во црквата Свети Климент, каде што малиот Григор се истакнал како одличен анагностис — читач. Дедо му упорно го праќал кај Апостоле. Григор заминувал место во училиште кај градоката тврдина и ги читал пергаментните грчки ракописи, исто како и печатните книги. Од мал чувствувал манија кон старите ракописи, пергаментни или од хартија. Прличев се школувал на грчки јазик и испитот на крајот од годината, што го опишува во својата Автобиографија, најпластично зборува за пасивното и без разбирање усвојување на знаења, зашто децата не го разбирале суштински грчкиот јазик. Тој почнал да ја препишува за Зарче Филадата (Книгата) за седмочислениците од Света Гора, за три пари по лист. Значи, од детските години Григор се запознал со Кирил и Методиј и нивните ученици, особено со Климента, чија традиција не можел да не ја забележи во самиот Охрид. За оваа дејност Прличев пишува: „Според своето ветување почнав да ја препишувам Филадата со трескава дејност (тоа препишување не малку ми помогна во јазикот). За своите часови немав никаква грижа. Си дозволував дури и чести отсуства. Тогаш часовите беа толку суви што отсуствата и не се сметаа за смртен грев“.³ Првите посериозни лекции Григор ќе ги добие од Димитар Миладштв, кој предавал грчки јазик, но со

---

² Григор Прличев...41-42

³ Григор Прличев. . . 54. (Според белешката на Прличев, преписот го превел првин за Зарче, а потоа пишува за Евтим Балазу.

паралелен македонски превод на зборовите и речениците. Прличев ќе ја бакне грчката земја кога првпат во 1849 година се упатил за Атина, да студира медицина. Но од 1861 година Григор Прличев ќе се приклучи кон луѓето што биле спремни да го извршат „народниот подвиг“. Тие согледале дека грцизмот бил толку вкоренет, што родната азбука ја знаеле многу малку охриѓани. По смртта на браќата Миладиновци во цариградските зандани, и кај Прличев настапува видлив пресврт и ќе ја почне борбата за негување и ширење на родниот говор. На крајот од учебната година пред охриѓаните одржал говор на охридски говор, објавен од Б. Конески.⁴

Г. Прличев, иако доста доцна, сепак ќе сфати дека во лулката на словенската писменост, во XIX век, грцизмот доминира и свесно почнува да ги акцентира и потцртува делата и животните врвици на седмочислениците на Кирил и Методиј, особено на Климент, со чијшто спомен се среќавал во секојдневното живеење во Охрид. Во Архивот на МАНУ е зачуван Прличевиот автограф на едно слово посветен на Кирил и Методиј.⁵ Текстот е пишуван на еден лист во два столба, вкупно три столба текст. Тоа е, всушност, реч, слово, одржано на празникот Кирил и Методиј. Извесни делови се доста слични со говорот што го одржал по истиот повод, а објавен во Македонски преглед.⁶ Во последниов текст Прличев го зел како мото библискиот стих: „In nova lingua gloriatur nomen domini nostri“ („Нека се слави името Божјо на нов јазик“). Со ваков увод Прличев го избира класичниот пример на ораторската вештина, во самиот воведен дел да се истакне целта, со што се привлекува и насочува вниманието на слушателите кон саканиот ефект. Во случајов, што може да биде повисоко и повозвишено од постојаната борба на браќата просветители за признавањето на рамноправноста на словенскиот јазик со другите признати јазици. Втората реченица на сограѓаните веќе им го доближува и нивниот актуелен проблем. Во Охрид јазичното предимство одамна го имал грчкиот јазик. Согледувајќи ја таа ситуација, Прличев ќе се потсети за борбата на браќата со тријазичната ерес од IX век, која на некој начин сигурно му надоврзала асоцијации со состојбата во современиот живот од XIX век. И Прличев се навраќа на официјалните извори за признавање на словенскиот јазик уште од страна на папата римски Адријан II.

⁴ Блаже Конески, Еден говор на Григор Прличев од 1866 година, Македонски јазик, Скопје, 1966, год. XII, 205—216

⁵ Архив на МАНУ, Фонд Григор Прличев, II/8.

⁶ Македонски преглед, София, 1928, IV, кн. 2, 116-118

Споредени и двете слова за Кирил и Методиј, покажуваат концепциски сличности. Воводниот дел од автографот што се чува во МАНУ содржи поголем воведен дел. Овде Григор ја оживува и прикажува општата атмосфера на денот од празникот на Кирил и Методиј. Општата раздвиженост авторот на словото ја мотивира со значењето на просветителите, кои наполно ја отфрлиле земната слава, високите чинови, што им ги нудел постојано византискиот двор, наполно сигурен за вредностите на браќата, кои ги отфрлиле царските палати за да ги покрстат идолопоклониците, за да ги отгргнат Словените од темнината. Браќата не размислувале за сопственото физичко исчезнување, среќни што спасуваат илјадници души.

Прличев апострофира повеќе важни моменти од животот на браќата Кирил и Методиј, поради кои тие го прославили сопственото име, потоа — името на родителите, на градот Солун и македонското име. Авторот ја нагласува раната љубов на Кирила кон науката. Неговото школување покажало дека е достоин набргу да го придобие постојаниот епитет Кирил Филозоф. Набргу, откако извеле две значајни мисии, браќата ја создале словенската азбука, за да можат да ја изведат моравската мисија. Како прва одлика на нивната смиреност, Прличев го истакнува првиот венец: „Не дојдовме нам да ни служи светот, туку дојдовме ние да му послужиме на светот, не дојдовме да заповедаме, туку да вршиме работа“. Пред нивната смиреност, и високоумниот папа дал благослов за словенскиот јазик: „Нека се слави името господово“. И така почнало официјалното служење на словенски јазик.

Вториот венец што ги красел Прличев го поврзува со нивната кроткост. Всушност, самите браќа никако не грешеле, а грешките на другите ги простуваа. Ваквите сфаќања Прличев ги поткрепува со теолошки и библиски цитати. Григор одлично ги знаел поглавјата на Библијата и ги цитирал посебно стиховите од псалмите. Браќата биле свесни дека и најмалото дело не може да биде извршено со строгост, гордост и брзање, особено не со распаленост.

Третиот венец на нивната кроткост била одликата што никогаш не предизвикувале раоправии и кавги, а посебно скараните ги помирувале. И двајцата страдале со страдалниците. Биле големи, недостижни, а не настојувале луѓето да им се повинуваат, туку тие се приспособувале кон сите, кон целиот свет.

Четвртиот венец што требало девојките да им го сплетат, авторот го поврзува со нивната безгранична трудољубивост. Откако ја отслужувале литургијата, веднаш се упатувале кон училиштето да ги учат децата. Тие не биле само архијереи, туку и учители. Нивниот сон бил краток, бидејќи покрај науката, тие преведувале. И кога биле болни постојано се труделе, а „ниту еден од апостолите не покрстил толку милиони души колку солунските светители Кирил и Методиј“.

Во врска со нивниот светителски ореол изворите споменуваат чуда. Прличев ги отфрла чудата, бидејќи чуда правел и ѓаволот, а Кирил и Методиј биле луѓе што се одликувале со беспрекорна умереност и беспримерно поведение. Со тие особини тие дејствувале спонтано кај луѓето. Прличев ги истакнува уште еднаш нивните карактеристики: кроткост, смиреност, трудољубивост, љубов спрема секого. Љубовта ја смета и како мајка на сите добродетели. За големата слава на Кирил и Методиј Прличев го зема предвид и големото внимание што им го оддал на браќата тогашниот римски папа Леон XIII, кој дал оценка за животните преокупации на браќата, споредувајќи ги со Христовите — рамноапостоли. По негова наредба, во целиот католички свет бил одбележан празникот на св. Кирил и Методиј.

Кирило-методиевската традиција се задржала најдолго во Охрид и Охридско, благодарение на дејноста што ја развил Климент Охридски со формирањето на Охридската книжевна школа. Во неа подоцна работел и Наум Охридски. И двајцата Кирило-Методиеви ученици го зацврстиле својот култ во областа т.н. Кутмичевица, со центри Девол, Охрид и Главеница. Климентовата и Наумовата жива традиција, зачувана во Охрид до ден-денес, означува истовремено и кирило-методиевска традиција. Во својата Автобиографија Прличев доста често го спомнува Климента, верува во него, во неговата закрилничка охридска традиција. И пред заминувањето во дебарскиот затвор, и потоа, Григор верува во спасителската сила на Климента. Како учител не заборавил да состави посебни слова за Климента. Едно од нив е објавено во Македонски преглед, а било одржано на денот на св. Климент во Охрид.⁷ Од содржинска и стилска страна, словото на Прличев не потсекава на Климентовите похвали, кои Григор ги знаел одлично и во случајов се погрижил во сличен стил да го состави словото за

---

⁷ Македонски преглед...118-121

Климент. Воведниот дел се одликува со восфален тон, во кој доминираат чудата што ги правел Климент, а кои се расчуле на сите страни од светот. Меѓу нив читателот ги распознава делата на Климент што реално ги извршил. Тој рекол во Охрид да се создаде светлина, и таа се создала, наспроти мракот што дотогаш владеел; потоа ја разгонил темнината на идоло-поклонството, тој столб на православната црква; Сонце за Словените. И така било се до проширувањето на грчкото влијание, кога се уништувале словенските книги и децата го учеле грчкиот алфавит. Но Прличев се обраќа кон охридјаните со потсетувања за жртвите што морале да и дадат додека повторно се чул мајчиниот збор во училиштата. Проследувајќи ја целата ситуација од Климент до негови денови, Прличев изјавува увереност дека натаму ќе продолжи негувањето на мајчиниот говор, зашто одамна подвигот го почнал и расветлил Климент Охридски.

Во Архивот на МАНУ се наоѓа уште еден автограф од раката на Прличев, со наслов „Азъ съмъ пастырь добрый, и душу свою полагаю за овцы своя“.⁸ Текстот е испишан на еден бел лист хартија. Самиот наслов ја открива и главната поента на похвалата — Климент бил одличен овчар на своето стадо, поради што бил толку ценет од народот. Тој постојано бдеел над стадото, не дозволувајќи да влезат во него волци. Самиот Климент Охридски постојано укажувал на овчарските задолженија на црковните достоинственици, а со личниот пример давал повод и другите така да се однесуваат. „Тој не оставјаше да влезат во стадото му вълци пропагандисти да го мамјат стадото да си трата верата и народноста. Ете зашто се честит и се славит. Вечен закон е чтото честното да се честит, а лошото да се мразит ...“. За пастирските подвизи Прличев прави компарации и со световните владетели. Паметниот цар нема да дозволи заради него чуварите, на бавчите да ги опустошат плодовите, туку ќе се воздржи од посегание со рака по плодот. Потоа, следи примерот со Александар Македонски, кој ја истурил понудената вода во еден решителен момент, кога војската била жедна исто како него. Затоа истата војска гинела за него без размислување во разновидни воени ситуации. Во случајов го цитира и Ламартин, кој рекол дека добриот овчар може да направи поголем дело отколку еден цар. Во овој поглед, Прличев со право ја потенцирал вистинската пастирска улога на Климанта. Потоа, како и во Кирило-Методиевото слово, и

---

⁸ Архив на МАНУ, фонд Григор Прличев, II/7

овде се нафрла врз грчката црква, која го задушила народниот збор, но во тој збор Григор верува. Ги предупредува своите сограѓани и преку ова слово да се чуваат од пропагандите: латински, протестантски, грчки. Преостанатиот дел од словото ја изнесува огорченоста на Григор од грчкото влијание, но со увереност дека народната црква ќе победи.

По своите убедувања, Прличев бил религиозен и верувал во исправноста на божјите добродетели, а како личен пример за примерно и идеално владеење му бил Климент Охридски. Во спомените на Кирил Г. Прличев ги наоѓаме и овие податоци: „... Во куќата беше полн господар. Молитва секогаш требаше да чита син му или една од ќерките, како пред, така и по јадењето. Ручекот свршуваше, тој пивнуваше чаша вино и многу често тој самиот започнуваше некој црковен тропар или народна песна, или не тераше нас децата, да пееме. Меѓу тие песни беа неговата за уништувањето на Охридската патријаршија (Во хилјада и седумстотин шестдесет и второ лето), онаа за пресретнувањето на првиот бугарски владика во Охрид („Бога вишнаго да славим“), пак составена од него, народната песна „Вишницица род родила“, „Делми сторихме, Јано вера, и клетва“, „Отдавна ли си, девојче, калуѓерица“, „Високо стоиш, звездо ле, далеку пулиш...“, или грчката „О, к'есис пулја пулја петумена“. Се облекуваше скромно, но секогаш спретно и чисто, прашина не трпеше врз себе ...“.⁹

Не случајно трудољубивоста на Кирил и Методиј, на Климент Охридски, ја потцртувал. И самиот како пример ја ценел оваа особина. Многу од примерите на Климента и самиот ги следел. Кирил Прличев и во овој случај забележал: „...со добрите ученици Прличев се фалеше и радуваше. Трудољубивите ученици тој ги насочуваше... Колку многу ја ценеше трудољубивоста. Колку го величеше трудот. И целиот живот му беше труд и пак труд ...“.¹⁰

Со личните примери, со покажаните резултати, со делата и подвизите, можеме да констатираме дека Прличев се доближил до својот примерен учител и писател од IX век — Климент Охридски.

---

⁹ К. Г. Шљичев, Към характеристиката на Григор С. Прличев (со спомени, сведени и документи), Македонски преглед, София, 1928, IV, кн. 2, 99—141, 102—103.

¹⁰ К. Г. Прличев . . . 106.

ВЕРА СТОЙЧЕВСКА—АНТИЧ

СРЕДНОВЕКОВАЯ ТРАДИЦИЯ У Г. ПРЛИЧЕВА

Р Е З Ю М Е

Григор Прличев очень хорошо понял значение кирилло-мефодиевского культа и отдал ему особое место в своих литературных произведениях. В этом труде отмечено влияние средновековой литературной традиции у Прличева с юношеских лет до зрелой возрасти. В днях празднования Кирилла и Мефодия, затем Климента Охридского, Прличев организовал отдельные в слова в их честь. В этом случае обособленно оглядываемся на слова составленные в честь братьев просветителей (одно из них опубликовано, второе, находится как автограф в Македонской академии наук и искусств) и Климента Охридского (также одно опубликовано, второе находится в Архиве Македонской академии наук и искусств).

VERA STOJČEVSKA-ANTIČ

THE MEDIEVAL LITERARY TRADITION WITH GRIGOR PRLIČEV

S U M M A R Y

Grigor Prličev has very good understood the meaning of the Cyril and Methodius's cult giving it a special place in his literary work. In this article the author marks the influence of the medieval literary tradition with Prličev from his children's year to the mature age. Prličev hold special sermons in their honour on the holiday of Cyril and Methodius, and St. Clement of Ohrid. Here the author especially pays attention to the words composed in honour of the brothers educators (one published and the other is to be found as a manuscript in the Macedonian Academy of Sciences and Arts) and to St. Clement of Ohrid (also one of them published, and the other is kept in the Archives of the Macedonian Academy of Sciences and Arts).